

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

„Господарське право в системі права України”

Студента 3 курсу ПР - 31 групи

Галузь знань 0304 «Право»

Напрямок підготовки 6.030401

«Правознавство»

Паценка Б.О.

Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2016

ВСТУП

Розділ 1. ЗАВДАННЯ, ПРЕДМЕТ І МЕТОДИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА	6
1.1. Предмет і метод господарського права	6
1.2. Господарські правовідносини, їх ознаки та види	9
1.3. Методи господарського права	13
Розділ 2. СИСТЕМА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ЙОГО ФОРМИ	15
2.1. Система господарського права	15
2.2. Форми господарського права	16
Розділ 3. ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО	21
3.1. Поняття, ознаки та особливості господарського законодавства	21
3.2 Проблеми вдосконалення господарського законодавства	25
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	32

ВСТУП

Сьогодні Україна намагається здійснити багато системних реформ. Вдосконаленню підлягають різні сфери суспільства – політика, культура і освіта, право і соціальне забезпечення. Винятком не є і економічні процеси в державі.

Після того як Україна здобула незалежність змінилися економічні підходи господарювання та принципи, на яких будуються відносини держави з суб'єктами господарської діяльності, запроваджується ефективне державне регулювання підприємництва. Інтеграція України до світової економічної системи стимулює розвиток міжнародних господарських зв'язків, зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємництва.

Актуальним дане питання є тому що одним з найголовніших завдань України є створення своєї правової системи. Прийняття конституції заклало фундамент для організації та розвитку законодавства. Але для цього потрібно вирішити багато проблем. Тому для досягнення стабільного розвитку економіки та її інтеграції у світове співтовариство необхідним є повне законодавче забезпечення господарських процесів. Ці чинники зумовлюють важливість не тільки відповідного правового регулювання, але й вивчення правових засад господарської діяльності.

За останні роки прийнято було чимало законів, але не завжди при цьому враховувались загальнолюдські цінності. Досить часто це відбувалось без відповідної логічної послідовності. Тому такі закони вимагали частих змін. В результаті знижувався вплив законодавства на суспільні відносини. Наявність таких законів у законодавстві, які не виконуються, приносить чималий збиток системі правового регулювання. Тому забезпечення дієвості правових норм є першочергова задача при створенні правової системи України. Тому для цього важливо визначити, які групи відносин мають регулюватися тільки законами та які принципи повинні лежати в основі побудови законодавства.

Господарське право, як і будь-яку юридичну дисципліну, можна визначити за предметною ознакою, тобто за сукупністю суспільних відносин, що регулюються нормами господарського права. З даного положення господарське право являє собою систему норм, які регулюють господарські відносини, а саме відносини, в які вступають організації та підприємці у процесі їхньої господарської діяльності. Саме господарські відносини в сфері економіки України являють собою предмет господарського права.

Слід враховувати також і те, що господарське право регулює відносини щодо державного регулювання економіки, яке здійснюється у певних правових формах і за допомогою певних методів. Об'єктивними чинниками, що зумовлюють необхідність державного регулювання господарського життя, є:

- виконання державою соціальних функцій - забезпечення умов для нормальної життєдіяльності суспільства, в тому числі у сфері економіки.

Таким чином держава виконує функцію організації господарського життя суспільства;

- наявність у держави на праві власності ще досить значного масиву майна (передусім засобів виробництва), що зумовлює управління державним сектором економіки з боку держави-власника.

В даній курсовій роботі планую дослідити місце господарського права в правовій системі України, предмет, метод і завдання господарського права, його головні складові елементи.

1. ЗАВДАННЯ, ПРЕДМЕТ І МЕТОДИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

1.1. Предмет і метод господарського права

Перехід економіки України до ринкових відносин залежить від правового забезпечення ринкових реформ, створення необхідних умов для функціонування суб'єктів господарської діяльності та суворого дотримання ним и вимог чинного законодавства. Правове регулювання господарських відносин на сьогодні стосується актуальних питань соціально-економічного та політичного життя держави.

Господарське право — це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері управління економікою, виробництвом та реалізацією продукції, виконання робіт і наданні послуг з метою отримання прибутків.

Господарське право є комплексною галуззю права, що формується на нормах цивільного права щодо правоздатності фізичних і юридичних осіб, цивільно правових угод, а також містить в собі норми фінансового, адміністративного, трудового права, які регулюють господарську діяльність, господарське право і найближче до нього за змістом цивільне право співвідносять ся між собою як загальне та спеціальне.

Цивільне право обумовлює загальні основи регулювання майнових і особистих немайнових відносин, а господарське право конкретизує цивільно-правові норми щодо конкретних сфер і видів господарської діяльності.

Основною метою дисципліни «Господарське право» є викладення основних засад господарської діяльності, підприємництва, процесів приватизації, кредитно-банкових відносин податкової політики суб'єктів та майнових основ господарювання, особливостей правового регулювання в окремих галузях господарювання зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Господарське право як наука регулює господарські відносини, що виникають у сфері економіки, а саме в процесі господарської діяльності підприємств, організацій і установ.

Наука «Господарське право» — це сукупність суспільних відносин, що регулюються нормами господарського права. Норми господарського права та законодавство регулюють господарські відносини, в які вступають у процесі господарської діяльності підприємства, установи та організації.

Предметом вивчення господарського права є відносини, які виникають в процесі господарської діяльності суб'єктів підприємництва, приватних, державних, кооперативних, громадських організацій та установ, наділених відповідно до законодавчих актів певними повноваженнями, правами і обов'язками та відповідальністю за свої дії.

Господарське право як наука з'явилося недавно і не вивчалось у навчальних закладах, а входило до складу «Фінансового права», «Цивільного права», «Арбітражного права» та інших правових наук. Але у зв'язку з проголошенням незалежності України та переходом до ринкових відносин виникла необхідність у регулюванні господарської діяльності підприємств, об'єднань і організацій різних форм власності.

Виходячи з того, що було прийнято багато законодавчих актів, у вищих навчальних закладах з'явилася низка таких дисциплін, як «Банківське право», «Податкове право», «Комерційне (підприємницьке) право» тощо.

Як навчальна дисципліна «Господарське право» тісно пов'язане з іншими навчальними дисциплінами, що вивчаються у вищих навчальних закладах, однак як самостійна галузь права вона знайшла відтворення в Господарському кодексі України та багатьох нормативних і законодавчих актах, що видаються Верховною Радою, а також в Указах Президента України, постановках Кабінету Міністрів, наказах міністерств і відомств [16, с.19].

Господарське право складається з багатьох фінансово-правових і цивільно-правових норм, які в сукупності регулюють господарські відносини.

Фінансово-правові норми як правила поведінки, що встановлюються державою, знаходять своє відображення в юридичних правах та обов'язках фізичних і юридичних осіб. Зміст фінансово-правових норм складають правила поведінки, що виникають у процесі господарської діяльності держави та забезпечують раціональне використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; цивільно-правові норми регулюють відносини між суб'єктами господарської (підприємницької) діяльності.

Господарське право регулює господарські відносини, що виникають в процесі організації та здійсненні господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. В статті 3 Господарського кодексу України дається поняття господарської діяльності, як діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [4]. Сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини.

Суб'єкти господарської діяльності можуть планувати свою діяльність, вивчати попит та пропозиції, виробляти продукцію, надавати послуги, укладати угоди, здійснювати матеріально-технічне забезпечення приватного виробництва, капітального будівництва, реалізовувати та купувати продукцію через біржі та власні (приватні) торговельні підприємства, встановлювати ціни, тарифи за домовленістю, здійснювати зовнішньоекономічну діяльність. Держава гарантує забезпечення прав та інтересів підприємств, видає нормативні акти, які регулюють виробництво, виготовлення, реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг.

1.2. Господарські правовідносини, їх ознаки та види

У сфері економіки виникають і функціонують різноманітні відносини, пов'язані з господарською діяльністю. Зокрема, держава здійснює функції загального управління економікою. З цією метою у центрі й на місцях діють органи державної виконавчої влади - міністерства, державні комітети, інші центральні органи. Отже, у народному господарстві складаються управлінські відносини між цими органами та підприємствами. Ці відносини регулюються адміністративним правом, тобто є адміністративними правовідносинами.

У народному господарстві застосовується наймана праця працівників. Відносини щодо організації її застосування, оплати праці, часу праці і відпочинку, гарантій та компенсацій тощо регулює трудове право.

Господарюючі суб'єкти у процесі господарювання володіють і користуються природними ресурсами.

Господарюючі суб'єкти формують з прибутку і використовують власні фінансові ресурси, є платниками податків тощо. Отже, вони є суб'єктами фінансових правовідносин.

Між підприємствами, підприємцями та громадянами виникають майнові відносини щодо задоволення особистих потреб громадян у товарах, роботах і послугах. Ці відносини регулює цивільне право.

Визнавати всі зазначені відносини господарськими, як це іноді робиться в літературі, означало б, що спеціальної категорії господарських відносин взагалі не існує. Об'єктивно необхідні для здійснення господарської діяльності вони за своєю економічною природою не є господарськими. Ці відносини лише створюють організаційні, матеріальні, фінансові та інші передумови функціонування господарських відносин [10, с.36].

Господарсько-правова концепція визначає господарські відносини у власному (спеціальному) розумінні, а саме: господарськими є відносини між господарюючими суб'єктами (підприємствами, підприємцями) та органами у

правління, які утворюються у процесі організації і безпосереднього здійснення господарської діяльності. Господарські відносини, як предмет регулювання, складаються лише з двох елементів – організаційного (організація виробництва, обігу) і майнового. Сукупність господарських відносин у такому вузькому розумінні є предметом господарського права. За предметом у такому розумінні господарське право вирізняється з інших галузей права, норми яких діють у народному господарстві.

Господарські відносини мають певні ознаки. Насамперед це обмежене, порівняно з цивільним правом, коло суб'єктів. Такими суб'єктами є:

- господарські організації, створені для безпосередньої господарської діяльності і зареєстровані як юридичні особи;
- державні і недержавні органи, які здійснюють управління економікою (міністерства, господарські об'єднання, управління тощо);
- фізичні особи, офіційно зареєстровані у статусі підприємців;

Особливим суб'єктом господарських відносин є держава, від імені якої діють її органи.

Другою характерною ознакою господарських відносин є поєднання в них організаційних і майнових елементів. Таке поєднання зумовлено тим, що однією з правових підстав виникнення та функціонування господарських правовідносин між господарюючими суб'єктами та їх контрагентами є "акти планування"

Третя ознака господарських відносин - їх матеріальний зміст, тобто спільне виробництво і реалізація (оборот) господарюючими суб'єктами продукції (виконання робіт, надання послуг).

За наведеними ознаками господарських відносин можна розмежувати предмети регулювання цивільного і господарського права. Отже, норми цивільного права універсальні і поширюються на фізичних і юридичних осіб незалежно від діяльності, якою вони займаються. Норми господарського права спеціальні в тому розумінні, що діють лише стосовно юридичних осіб, їх структурних підрозділів, окремих підприємців, які здійснюють суспільну г

осподарську діяльність і споживають її результати. Тобто предмет господарського права вузьчий за предмет цивільного права. Цивільне право складається з норм однієї галузі, які на засадах юридичної рівності суб'єктів регулюють майнові і особисті немайнові відносини; господарське право відповідно до законодавства є комплексною галуззю. Воно ґрунтується на загальних нормах цивільного права про правоздатність юридичних осіб, зобов'язаннях та нормах про окремі види господарських договорів. У господарському праві об'єднуються також ті норми адміністративного, фінансового й інших галузей права, які регулюють господарську діяльність підприємств та інших господарюючих суб'єктів.

Сукупність господарських відносин, які складаються між господарюючими суб'єктами, їхніми контрагентами, органами управління у процесі організації і здійснення господарської діяльності, виробництва і реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг, становить предмет господарського права.

Виходячи з цього господарське право можна визначити як систему правових норм, що регулюють господарські відносини у процесі організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності.

Господарські правовідносини можуть бути класифіковані за різними ознаками.

Так, за характером правовідносин розрізняють:

- відносини щодо безпосереднього здійснення господарської діяльності (виробництва та реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг);
- відносини щодо управління (у тому числі організації) господарською діяльністю (державна реєстрація, ліцензування, патентування, квотування та інші форми державного регулювання господарської діяльності).

За взаємним становищем сторін правовідносини поділяються на:

- горизонтальні, учасники яких рівноправні;
- вертикальні, в яких одним з учасників виступає орган управління, у тому числі власник майна чи уповноважений ним орган.

За сферою дії правовідносини поділяються на:

- внутрішньогосподарські, що виникають всередині господарської організації між її структурними підрозділами;
- міжгосподарські (зовнішньо-господарські), що виникають між юридично самостійними суб'єктами господарювання.

За галузями народного господарства і сферами управління, в яких вони виникають і функціонують, виділяють такі правовідносини:

- у галузі промисловості;
- у галузі сільського господарства;
- у галузі транспорту;
- у галузі капітального будівництва;
- у сфері приватизації;
- у сфері антимонопольного регулювання;

1.3. Методи господарського права

Методи господарського права - це сукупність способів регулюючого впливу норм господарського права на поведінку суб'єктів господарських правовідносин. Концептуально методи господарського права будуються на двох принципах: загально-дозвільному ("дозволено все, що не заборонено законом"), за яким діють підприємства і підприємці, та зобов'язуючому ("суб'єкти господарського права зобов'язані і мають вчиняти те, що на них покладено законом"). Цей принцип в основному стосується органів державного управління економікою. Як зазначається у ст. 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

Господарські відносини є комплексними відносинами. Вони поєднують у собі організаційні і майнові (вартісні) елементи. Тому у господарському праві як комплексній галузі права загалом діють три (а не один, як у некомплексних галузях) основні методи правового регулювання.

Передусім це метод автономних рішень суб'єктів господарських відносин. Він ґрунтується на тому, що підприємства, підприємці мають право з власної ініціативи приймати будь-які рішення, які не суперечать законодавству України. Це означає, що суб'єкти господарських відносин самостійно: а) планують свою господарську діяльність; б) в межах законодавства вільно обирають предмети господарських договорів і визначають зобов'язання в них, всі необхідні умови господарських взаємовідносин.

Існує ще метод владних приписів (вимог законів і вказівок компетентних органів, обов'язкових для суб'єктів господарських відносин). Згідно з ним діяльність (поведінка) суб'єктів підпорядковується обов'язковим моделям правовідносин, визначеним законодавством. Це, зокрема, обов'язковість додержання заборон закону щодо здійснення господарської діяльності (ліц

ензії, квоти, спеціальні режими тощо), обов'язок визначених у законодавстві підприємств укладати з державою державні контракти та ін.

У господарському праві діє також метод рекомендацій. Держава регулює поведінку суб'єктів господарських відносин шляхом рекомендованих моделей відповідних правовідносин. Наприклад, зразкові форми договорів щодо окремих видів відносин, методичні рекомендації стосовно окремих видів діяльності у сфері господарювання - це приклади застосування державою зазначеного методу. Залежно від конкретних господарських ситуацій, інтересу держави стосовно тих або інших господарських відносин та інших чинників, що регулюють господарське життя, можуть використовуватися будь-які із зазначених методів, виходячи з того, який з них буде найефективнішим.

2. СИСТЕМА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ЙОГО ФОРМИ

2.1. Система господарського права

Наукові суперечки довкола господарського права продовжуються і в умовах переходу до ринкової економіки, і в цьому немає нічого дивного. Навпаки, в суперечці, як кажуть, народжується істина. Але суперечки не повинні переростати в заклики до заборон у науці. Так, Г. К. Матвеев пропонував заборонити науку господарського права, вимагав, щоб цю наукову спеціальність було відмінено. Він запропонував відмінити також викладання цієї дисципліни в інститутах та університетах з посиланням на те, що всі питання господарського права всебічно вивчаються в курсі цивільного права. Та справа в тому, що в цьому курсі вони розглядаються лише з позицій регулювання відносин рівноправних сторін, в курсі ж господарського права ці питання пов'язуються з господарсько-управлінськими відносинами, тобто охоплюється весь комплекс правового регулювання господарської та підприємницької діяльності. Такий курс необхідний майбутнім юристам, які працюватимуть в умовах ринкової економіки.

Це визнають і цивілісти як українські, так і «близького зарубіжжя». Є. А. Суханов, наприклад, вважає, що не слід змішувати систематизацію правових галузей, результати законотворчості і навчальний план юридичного вищого навчального закладу. В останньому, як відомо, завжди викладалися дисципліни, які не тільки не є галузями права, але й взагалі виходять за межі правових явищ (судова медицина, судова психологія тощо).

Як і інші галузі права та навчальні дисципліни, господарське право являє собою певну систему. В науковій та навчальній літературі під системою розуміють комплекс чи сукупність компонентів, що так чи інакше взаємодіють і тому створюють певну цілісність. Зв'язок між компонентами (елементами) системи теж повинен бути вельми певним. Це обумовлено тим, що д

ля об'єднання компонентів у єдине ціле (систему) береться єдина класифікаційна ознака.

Як правило, галузь права, а також навчальний курс поділяють на загальну та особливу частини, хоча це певною мірою є умовним поділом.

До загальної частини віднесено: поняття господарського права, його форми, суб'єкти, їх майнові права, правове регулювання господарських відносин, народногосподарські програми, індикативне планування, їх правова регламентація, планування господарської діяльності підприємствами, правовий режим підприємницької діяльності, законодавство про оподаткування, стимулювання державою розвитку виробництва та господарського обігу, правові засоби розвитку конкуренції суб'єктів господарської діяльності, правова регламентація господарських ризиків, банкрутства, інформації та звітності в господарській діяльності, правові основи господарських зобов'язань, господарських договорів, відповідальності за їх порушення, зовнішньоекономічної діяльності, захисту прав суб'єктів господарювання [11, с.54].

До особливої частини входить правове регулювання відносин, які складаються при здійсненні окремих видів господарської діяльності. Зокрема, це правова регламентація реалізації продукції, купівлі-продажу засобів виробництва, поставок товарів, постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу, інвестиційної діяльності та капітального будівництва, виконання проектних та розвідувальних робіт, інноваційної діяльності та діяльності з виконання науково-дослідних і дослідно конструкторських робіт, діяльності, пов'язаної з наданням послуг (перевезенням вантажів та інше).

2.2. Форми господарського права

У системі науки права взагалі, її окремих галузей і навчальних курсів зокрема за традицією розглядається поняття джерел права. В науковій літературі йдеться про багатозначність і нечіткість цього поняття, що здавна

викликало критику видатних правників. Однак в умовах радянської правової системи, по суті, єдиним джерелом права визнавалися нормативні акти, законодавство. До останнього часу і в підручниках та посібниках з господарського права основними його джерелами визнавалися саме закони та інші нормативні акти [16, с.320].

Здебільшого спрацьовує традиція, збережена в радянські часи і в підручниках з теорії права, за якою «офіційний акт — документ компетентних органів, що містить форми права, забезпечувані державою (конституції, закони, укази президента, постанови та ін.) — є основним юридичним джерелом права» [9, с.25].

Якщо «форми права» показують, як зміст права організовано і виражено зовні, то «джерела права» — це витoki формування права, система факторів, що визначають його зміст і форми вираження [13, с.335] .

Так підійшли до цієї проблеми і автори українського підручника «Загальна теорія держави і права». Під формою права, зазначається там, розуміють способи зовнішнього вираження і закріплення правових норм. А джерела права — це фактори, які обумовлюють виникнення, розвиток юридичних ідей, поглядів, теорій щодо утворення, змісту і функціонування права (передусім система соціально-економічних відносин). Формами права в більшості правових систем є нормативно-правові акти, правові звичаї, правові прецеденти, нормативні правові договори [14, с.293] .

Першість серед форм господарського права належить нормативним правовим актам — офіційним документам, які приймаються компетентними органами правотворчості і містять норми господарського права.

Нормативні господарсько-правові акти класифікуються за різними ознаками. За юридичною силою і формою вираження — на закони, тобто акти вищої юридичної сили, і на підзаконні акти — акти, що засновані на законах. Такі акти не повинні суперечити законам. Найвищу юридичну силу має основний закон — Конституція України, яка встановлює загальні та галузеві принципи регулювання господарських відносин, гарантії здійснення госпо

дарської (підприємницької) діяльності (наприклад, забезпечення захисту прав усіх суб'єктів власності і господарювання, конкуренції, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції). Підзаконні акти — це Укази Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів, рішення органів самоврядування, накази міністрів та інших посадових осіб різного рівня.

Закони підрозділяються на конституційні — закони, які органічно поєднані з основним законом, ними вносяться зміни чи доповнення до Конституції; звичайні — закони, які приймаються на основі і на виконання Конституції і визначають основи правового регулювання у сфері господарських відносин («Про ліцензування певних видів господарської діяльності» тощо); надзвичайні — закони тимчасового характеру, що приймаються за надзвичайних обставин і можуть призупиняти дію чинних законів; тимчасові — закони, прийняті на визначений у часі термін дії (наприклад, закон про державний бюджет, закон про затвердження Державної програми економічного і соціального розвитку України на певний рік); допоміжні — закони, які затверджують, змінюють, зупиняють, скасовують, денонсують інші нормативні акти або мають допоміжне значення для їх застосування (наприклад, закон України «Про ратифікацію Договору між Україною та Туркменістаном про довгострокове торговельно-економічне співробітництво на 2001-2010 роки»); кодифіковані — нормативні акти, в яких узагальнені і систематизовані норми права, що регулюють певну групу суспільних відносин. Вони приймаються у формі кодексів. Зі створенням України як самостійної держави постало питання про кодифікацію і господарського законодавства. Підготовка Господарського кодексу завершилася його прийняттям 16 січня 2003 року. Деякими правниками демократизм правової та економічної системи пов'язується лише з приватним інтересом, приватним правом, з приватно-правовим регулюванням. Але ж нормальне функціонування ринкової економіки неможливе без державного контролю за діяльністю всіх суб'єктів господарської, підпр

іємницької діяльності, без застосування нарівні з приватно-правовим і публічно-правового регулювання.

Неупередженими правниками суперечлива ситуація в нашому суспільстві пояснюється саме наявним безпідставним перебільшенням ролі ринкового саморегулювання, приватно-правових засад у становленні вітчизняної економічної системи, майже повним усуненням держави від активного формування демократичних засад в економіці, з одного боку, а з другого — невизначеністю щодо суті і змісту ринкової моделі народного господарства України, місця і ролі національного підприємництва в становленні й розвитку нових економічних відносин» [11, с.21] .

Сфера публічно-правового регулювання особливо за умов перехідного періоду охоплює широкий-спектр суспільних відносин і потребує наукової відповіді на питання, що стосується, скажімо, загальних основ державного регулювання господарських відносин, приватизації майна державних підприємств, індикативного планування тощо.

Підзаконні нормативні акти, як уже зазначено, — це акти, які приймаються уповноваженими правотворчими суб'єктами на основі і на виконання законів. Відповідно до Конституції розрізняють такі їх види:

а) Укази Президента України. Вони є обов'язковими для виконання на всій території держави (наприклад, «Про деякі питання інноваційного інвестування підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави», «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності»). Для вирішення оперативних поточних питань Президент видає розпорядження (наприклад «Про розроблення проекту стратегії економічного і соціального розвитку України до 2011 року»);

б) нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України. Ними є постанови, які є обов'язковими до виконання і містять найважливіші рішення (наприклад, «Про перетворення деяких державних і казенних підприємств», «Про встановлення та внесення плати за видачу ліцензії на проведення кон

кретного виду страхування»). Рішення з оперативних, поточних питань видаються Кабінетом Міністрів у формі розпоряджень;

в) нормативні правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; видаються у формі наказів, положень;

г) нормативні правові акти місцевих адміністрацій; видаються у формі розпоряджень, наказів;

г) нормативно-правові акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування; видаються у формі рішень, розпоряджень;

д) локальні нормативні правові акти; видаються установами і організаціями різних форм власності з метою регламентації внутрішніх питань. Вони поширюються на членів цих організацій і спрямовані на деталізацію вимог загальних норм права щодо умов діяльності даного колективу.

У господарсько-правовій сфері поширеною є практика застосування таких форм господарського права, як нормативний договір. Він являє собою двосторонню або багатосторонню угоду, яка встановлює права і обов'язки її суб'єктів як правила поведінки на майбутнє. Нормативні договори поділяються на внутрішньодержавні (типові договори, установчі договори про заснування господарських товариств тощо) та міждержавні договори (угоди, конвенції тощо).

3. ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

3.1. Поняття, ознаки та особливості господарського законодавства

Термін «законодавство» є одним із базових в юридичній науці та практичній правничій діяльності, а його застосування досить широко використовується в текстах нормативно-правових актів для виокремлення сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права. Зокрема, тотожними поняттю «законодавство» в науковій літературі використовуються такі поняття, як «закони», «законодавчі акти», «нормативно-правові акти», «міжнародні договори», «договір», «угода», «колективний договір» тощо. При цьому у законах, залежно від важливості і специфіки суспільних відносин, що ними регулюються, цей термін вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі лише закони, в інших, передусім кодифікованих актах, в поняття «законодавство» включаються як закони, так і інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках - також і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади. [17; с. 24]

Система господарського законодавства загалом обумовлена предметом регулювання. Офіційно межі цього предмета сьогодні визначені у кодифікованому нормативному акті – Господарському кодексі України.

Згідно ст. 1ГК, цей Кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. [4]

За критерієм адресата господарське законодавство можна визначити як сукупність усіх нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в економіці. При цьому, як зазначає В.С. Щербіна, таке визначення вкл

ючає не лише господарські правовідносини, а увесь масив відносин, що виникають у економіці.

Такі погляди супроводжують так звану «негативну» позицію щодо господарського права як галузі. Прихильники цього напрямку стверджують, що господарське право є радше масивом норм, аніж галуззю, оскільки сфера їх впливу дуже широка. [16; с. 94]

Варто зазначити, що господарське законодавство як джерело господарського права саме по собі характеризується значною диференційованістю, яка проявляється як у кількості нормативно-правових актів, так і в їх змісті, тобто сферах впливу.

Причинами множинності актів є:

1) це законодавство регулює різні види господарської діяльності (промислову, будівельну, транспортну, інноваційну тощо), кожен з яких має суттєві особливості, які враховуються у спеціальних актах;

2) в економіці наявні різні форми власності (приватна, колективна, державна, комунальна), що теж відповідним чином диференціює акти господарського законодавства;

3) на території України до цього часу застосовуються окремі акти законодавства Союзу РСР з питань, які не врегульовані законодавством України (в тому числі і стосовно законодавчого регулювання господарських відносин), за умови, що вони не суперечать Конституції і законам України;

4) тривалий час був відсутній кодифікований акт господарського законодавства, натомість, діяла значна кількість актів, прийнятих вищим та центральними органами державної виконавчої влади.

Сутність нормативного акту як джерела права проявляється у його ознаках. За змістом нормативний акт є офіційним джерелом правової інформації про чинні норми права у сфері господарської діяльності. За формою — це юридично-технічна форма встановлення, опублікування і застосування норм господарського права.

Першим нормативно-правовим актом у системі господарського законодавства є Конституція, норми якої мають вищу юридичну силу стосовно усіх інших норм національного законодавства.

Конституція України закріплює певні соціально-економічні права громадян (право власності, право на підприємницьку діяльність, право на освіту, соціальний захист, медичну допомогу та ін.), тобто унормовує можливість певної поведінки в економічній сфері. Таке унормування є особливо необхідним у тих сферах, де реалізація власних прав одними суб'єктами тісно пов'язана зі значним обмеженням прав і свобод інших. [18; с. 61]

Серед конституційних основ головними є:

- право власності народу на землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси;

- забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної справедливості економіки, недопущення використання власності на шкоду людині і суспільству;

- право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, непорушності права приватної власності, недопущення протиправного позбавлення власності;

- забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку;

- забезпечення державою належних, безпечних і здорових умов праці;

- захист прав споживачів;

- взаємовигідне співробітництво з іншими країнами.

Після Конституції в ієрархії нормативно-правових актів наступними є закони.

Загальним законодавчим актом є Господарський кодекс як кодифікований акт господарського законодавства. Поруч із ним науковці ставлять Цивільний кодекс, оскільки ЦК також має важливе значення для регулювання господарських правовідносин.

Оскільки в господарському законодавстві існує явище множинності актів, кількість законів досить велика. Так само широке і їх спрямування. У науці господарського права поширеною є класифікація господарських законів за їх регулятивним спрямуванням.

Першою групою можна виділити закони, що стосуються статусу суб'єктів господарювання.

У цих актах містяться норми, які визначають порядок створення та функціонування суб'єктів господарювання, здійснення управління, накопичення капіталу і т. д. Це, наприклад, ЗУ «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», ЗУ «Про акціонерні товариства», ЗУ «Про холдингові компанії в Україні», ЗУ «Про господарські товариства», ЗУ «Про кредитні спілки», ЗУ «Про кооперацію», ЗУ «Про фермерське господарство».

Великий масив у законодавстві займають закони, що регулюють конкретні види господарської діяльності. Це ЗУ «Про інноваційну діяльність», «Про теплопостачання», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про інвестиційну діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про банки та банківську діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Частина законодавчих актів визначає загальні основи, принципи функціонування систем, підсистем у складі національної економічної системи. Наприклад, «Про ціни і ціноутворення», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Можна також виділити акти, які стосуються технічних та інших норм, стандартів. Ці закони покликані забезпечити належний рівень якості та безпеки виробництва. Наприклад, ЗУ «Про стандартизацію».

Ці закони знаходять деталізацію у підзаконних нормативних актах, які ще більше розгалужують систему господарських норм.

Зазначене законодавство:

- встановлює правові основи державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями), визначає їхню відповідальність за порушення цих стандартів, норм і правил;
- спрямоване на захист інтересів народного господарства і громадян України, має на меті сприяння науково-технічному і економічному прогресу на основі використання результатів вимірювань гарантованої точності, виражених у тих одиницях, що допускаються до застосування, і створення сприятливих умов для розвитку міждержавних зв'язків;
- визначає правові та економічні основи систем стандартизації та сертифікації, встановлює організаційні форми їхнього функціонування на території України;
- встановлює правові основи державного контролю за видобуванням, виробництвом, використанням, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контролю за операціями з ними;
- визначає правові та організаційні засади розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності, а також основоположні принципи державної політики у сфері стандартизації, технічного регулювання та оцінки відповідності. [16; с. 109]

3.2 Проблеми вдосконалення господарського законодавства

Питання вдосконалення господарського законодавства знаходиться в центрі уваги як юридичної науки, так і правотворчої та правореалізаційної діяльності, що обумовлюється виключним значенням економічної сфери суспільства.

пільного буття і роллю в її успішному розвитку адекватного правового регулювання. Різні аспекти цих питань розглядаються представниками господарсько-правової теорії.

Окрім цього, суспільні відносини – динамічні. Із розвитком держави, її економіки, всесвітніх економічних зв'язків виникають нові аспекти, які потребують врегулювання, звідси потреба вдосконалення або оновлення законодавства. При цьому теоретичні напрацювання у даних напрямках розпочинаються в наукових колах.

Однією з найважливіших і найскладніших проблем вдосконалення господарського законодавства у сучасний період О. П. Віхров вважає подальшу консолідацію та кодифікацію численних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють господарські відносини, на базі Господарського кодексу України як стрижневого акта у цій сфері. Адже серйозною перешкодою для ефективного правового регулювання господарської діяльності і реалізації положень Кодексу є недостатня відповідність, а інколи й повна невідповідність цим положенням окремих спеціальних актів господарського законодавства. [19; с. 384]

При цьому О. П. Віхров виділяє два конкретно-практичних аспекти, які, на його думку, потребують вдосконалення.

Перше стосується чіткого визначення суб'єктного складу господарських відносин як предмету регулювання Кодексу. Ст. 2 ГК, яка надає перелік учасників відносин у сфері господарювання, визначає окремі групи таких учасників без дотримання єдиного логічного підходу, допускає неоднозначне розуміння складу цих учасників. Якщо зміст поняття «суб'єкти господарювання» розкривається у ст. 55 ГК, то щодо інших груп учасників подібної визначеності немає.

Так, поняття «споживачі», що вживається у ст. 2 ГК України, насамперед асоціюється із Законом «Про захист прав споживачів», згідно якого споживач — це громадянин, фізична особа. Але поняття «споживач» визначається й іншими законами в іншому. Щодо ГК України - аналіз його відповідни

х статей показує, що терміном «споживачі» у ньому позначаються не тільки кінцеві споживачі (громадяни, фізичні особи), а переважним чином споживачі виробничі — суб'єкти господарювання, які здійснюють виробниче споживання, тобто споживають продукцію, товари, роботи, послуги з метою ведення господарської та іншої діяльності, а також негосподарюючі суб'єкти, у тому числі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, при здійсненні господарчого забезпечення своєї діяльності. Усі вони визнаються учасниками господарських відносин. Проте споживачі-громадяни і споживач-держава в ГК України ні за яких обставин не розглядаються як учасники господарських відносин. [20; с. 193]

Друге актуальне проблемне положення ГК України полягає в наступному. Аналіз змісту ГК свідчить, що у переважній більшості його глав і статей пріоритет у правовому регулюванні надається господарсько-виробничим відносинам, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Організаційно-господарські відносини, які складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління і регулювання господарської діяльності, врегульовані явно недостатньо.

О. П. Віхров вважає необхідним ГК України розвивати і наближати до реального економічного життя, наповнювати реальним змістом його норми щодо регулювання організаційної складової господарювання (організаційно-господарських відносин), які наразі сформульовані в узагальненому і дещо відокремленому вигляді. Вважається потрібним включення до ГК спеціального розділу з відповідними підрозділами, де б закладалися єдині засади правового регулювання господарських відносин в окремих сферах і галузях економіки (на певних ринках товарів, робіт, послуг). [20; с. 195]

Дехто, як от О. Квасніцька, прив'язує вдосконалення господарського законодавства до загального розвитку України як держави на міжнародній арені. Для припинення руйнівних процесів, зазначає науковець, необхідно врахувати здобутки за 10 років дії Господарського кодексу України, акт

ивізувати роботу по зближенню господарського законодавства з правом ЄС. Варто, як на теоретичному, так і на практичному рівні сприйняти концепцію стосовно необхідності поєднання у правовому забезпеченні змішаної економіки норм приватного та публічного права, з урахуванням міжнародного економічного права. Основою державної ідеології повинен стати економічний патріотизм, слід зробити ставку на пріоритетні галузі та види економіки, слід запровадити умови потужної підтримки виробників, ліквідувати регуляторні бар'єри у сфері господарювання, відновити будівництво інфраструктури для нових виробництв. [21; с. 138]

На думку В. С. Щербиної шляхами вдосконалення норм господарського законодавства є:

1) удосконалення норм ГК України шляхом:

— уникнення невиправданого дублювання в ГК положень ЦК України, якщо це не викликано особливостями правового регулювання певних господарських відносин;

— розширення сфери правового регулювання господарських відносин нормами ГК України (у тому числі — за рахунок вилучення норм «господарсько-правового спрямування» з чинного ЦК України і включення їх до ГК), як акта прямої дії, і за рахунок цього — максимально можливе скорочення кількості актів поточного законодавства;

2) удосконалення норм актів поточного господарського законодавства шляхом:

— приведення їх у відповідність до положень ГК;

— врахування норм ГК при розробці і прийнятті нових законопроектів. [16; с. 112]

Можна також згадати, що існують і пропозиції щодо скасування Господарського кодексу взагалі, тобто проведення так званої декодифікації. Подібні ідеї виникли на тлі інтеграційних процесів у європейське економічне та правове середовище, оскільки відсутність кодифікованого акта господарського законодавства — явище властиве для держав Європи.

Отже, однією з найважливіших і найскладніших проблем вдосконалення господарського законодавства у сучасний період слід вважати подальшу консолідацію та кодифікацію численних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють господарські відносини на базі Господарського кодексу України як стрижневого акта у цій сфері.

Попри це, більшість українських науковців вважають Господарський кодекс досягненням і стверджують, що доцільніше продовжувати його вдосконалення, аніж проводити декодифікацію.

ВИСНОВКИ

Таким чином, господарське право — це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері управління економікою, виробництвом та реалізацією продукції, виконання робіт і наданні послуг з метою отримання прибутків.

Господарське право є комплексною галуззю права, що базується на нормах цивільного права щодо правоздатності фізичних і юридичних осіб, цивільно-правових угод і конкретизує їх, а також містить в собі норми адміністративного, фінансового, трудового права, які регулюють господарську діяльність, господарське право і найближче до нього за змістом цивільне право співвідносяться як загальне та спеціальне.

Сукупність господарських відносин, які складаються між господарюючими суб'єктами, їхніми контрагентами, органами управління у процесі організації і здійснення господарської діяльності, виробництва і реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг, становить предмет господарського права.

Виходячи з цього господарське право можна визначити як систему правових норм, що регулюють господарські відносини у процесі організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності.

Господарське право складається з низки фінансово-правових і цивільно-правових норм, які в сукупності регулюють господарські відносини. Фінансово-правові норми як правила поведінки, що встановлюються державою, відбиваються в юридичних правах та обов'язках фізичних і юридичних осіб. Зміст фінансово-правових норм складають правила поведінки, що виникають у процесі господарської діяльності держави та забезпечують раціональне використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; цивільно-правові норми регулюють відносини між суб'єктами господарської (підприємницької) діяльності.

Господарське право як наука регулює найважливіші сфери економіки незалежно від форми власності. Державні, приватні, колективні, індивідуальні, сімейні, спільні підприємства у своїй господарській діяльності мають керуватися як Господарським кодексом України, так і законами ринкового господарства. Господарське право складається із багатьох господарсько-правових норм, що регулюють підприємництво, бізнес, фінансово-кредитні відносини, оподаткування, приватизацію, антимонопольну, зовнішньоекономічну діяльність тощо.

Джерелами господарського права можуть бути також нормативно-правові акти державних органів влади та управління. Норми господарського права містяться в нормах міжнародного права, Конституції України, законах України, декретах і постановах Кабінету Міністрів України, указах Президента, рішеннях органів виконавчої влади та місцевої адміністрації, наказах, інструкціях Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної податкової адміністрації тощо.

Методи господарського права являють собою сукупність способів регулюючого впливу норм господарського права та поведінку суб'єктів господарських правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 1996. - N 30.
2. Конституція України: Із змінами, внесеними згідно із Законом №2222-IV від 08.12.2004 р. – К.: Велес, 2007. – 48 с.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. (Р едакція станом на 01.05.2016)
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003: офіц.текст: за станом на 01.05.2016
5. Цивільний кодекс України : Постанова ВРУ № 435-IV від 16.01.2003 р. н аступними змінами і доповненнями // ВВР . – 2003 – № 40-44 – С. 356 .
6. Жук Л. А. Правовое и организационно-экономическое регулирование хоз яйственной деятельности. — К.: Кондор, 2002.
7. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. вищ. навч.закл. 3-є вид., змін. й доп. / М. Кравчук. – К.: Алерта, 2014. – 608 с.
8. Задохайло Д.В. Основи господарського права (глава 17) // Правознавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Х; Фоліо, 2014. – с. 430-459.
9. Пилипенко А. Я., Щербина В. С. Господарське право: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. вузів. — К.: Вентурі, 2004.
10. Правові основи підприємництва: Навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доповн. – К.: Кондор, 2006. – 368 с.
11. Правові основи підприємницької діяльності / Під редакцією Шакуна В.І., Мельника П. В., Поповича В. М.). — К.: Правові джерела, 2002. — 867 с.
12. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: К онсум, 2001. — 656 с.

13. Селиванов В. Демократичний вибір конституційної реформи в Україні: о бумовленість і необхідність // Право України. — 2003. — № 8. — С. 21. 2003. — № 8. — С. 21.
14. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних в ищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Пет- ришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН Укра- їни О. В. Петришина. — Харків: Пра во, 2011. — 584 с.
15. Хрестоматія з правознавства / І.П. Козінцев , Л.Я. Бойко –“Юрінком”, К иїв - 2004.
16. Щербина В.С Господарське право України: Навчальний посібник / В. Щ ербина. - К. : Юрінком Інтер, 2013. - 636 с.
17. Лебеденко В.І. Господарське законодавство: комплексний сегментарний інститут господарського права / В. Лебеденко // Науковий вісник Міжнaro дного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція – 2013. – № 6-2 – С. 24–27.
18. Овсієнко О. В. Конституційний господарський порядок як фактор розбу дови правової економіки України / О. В. Овсієнко // Економічний простір. – 2015. – № 99 – С. 58–67.
19. Віхров О. П. Окремі питання вдосконалення господарського законодав ства України / О. П. Віхров // Університетські наукові записки. - 2012. - № 1. - С. 384-392
20. Віхров О. П. Окремі положення Господарського кодексу, що потребують вдосконалення // тези доповідей наукової конференції: 10 років застосуванн я Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконал ення кодифікації (м. Київ, 14 листопада 2014 р.) / відп. ред. Драпайло Ю.З.. – О.: Юридична література. – с. 192-197
21. Квасніцька О.О. Господарське законодавство вимагає зваженого вдоскон алення для забезпечення суспільного господарського порядку // тези доп овідей наукової конференції: 10 років застосування Господарського кодексу

України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації (м. Київ, 14 листопада 2014 р.) / відп. ред. Драпайло Ю.З.. – О.: Юридична література. – с. 192-197